

ÇALIKUŞU – REŞAT NURİ GÜNTEKİN

Özet:

Feride, 12 yaşında bir kız çocuğudur. Bir gün Fransızca öğretmeni, dersteyken öğrencilerden hatırladıkları en eski anıları yazmasını ister. Çok küçükken ona bakan, yüzünde dövmeleleriyle Fatma'yı; babası Nizamettin Bey'in neferlerinden ve birlikte çok vakit geçirdiği Hüseyin'i hatırlar Feride. İkisinden de ayrılırken çok üzülmüştür. Kербela'dan ailecek İstanbul'a gelirler, çünkü babasının görevi vardır ve hiçbir zaman hiçbir yerde iki yıldan fazla durmamıştır.

İstanbul'a geldiklerinde Feride'nin annesi hastalığından dolayı hayatını kaybedince babası Feride'yi başka bir yere bırakır: Anneanesi ve teyzesi Besime Hanım'ın yanına. Daha Türkçe bile doğru dürüst konuşamayan, çok hareketli ve her şeye meraklı bir çocuk onları çok zorlamıştır. Bu hareketliliğinden dolayı onu herkes "Çalikuşu" diye tanır. Tüm çocuklarla iyi anlaşılan Feride'nin düşman olduğu yalnızca bir kişi vardır, o da teyzesinin oğlu Kamran'dan başkası değildir! Çok kibar hareketleri ve takım elbiseleriyle Kamran, sürekli Feride'nin alayına maruz kalmaktadır.

Feride, 8 yaşında anneannesini kaybeder. Bunun üzerine babası onu bir Fransız okuluna yatılı olarak gönderir. Daha okula gelişinin ilk gününden itibaren burada da her şeyi birbirine katmaya başlamıştır bile. Buradaki öğretmenler de onun bu hareketli halinden çok yorulmuştur. Her öğretmenin dersinde Feride farklı bir haylazlık düşünür.

Günün birinde "Mesut Dul" lakabıyla anılan Neriman Hanım, Besime Hanım'ın evini ziyaret eder. Burada Kamran'la ikisi konuşmaya başlar. Kamran, ona iltifatlar yağdırmaktadır. Birlikte evin bahçesine çıktıklarında Feride de çınar ağacının üstünde, görünmeyecek bir yerden onları izlemektedir. Kamran, Neriman Hanım'ı kendine doğru çektiğinde Feride dayanamaz ve kahkaha atar. Onun sesini duymasıyla Neriman Hanım'ın uzaklaşması bir olur. O günden sonra Kamran, sürekli okula gelir ve Feride'yi ziyaret eder, ona hediyeler getirir.

Kağıthane'ye yapılan bir okul gezisinden sonra Feride'nin ayağı burkulunca ona yardıma gelen arkadaşı, sohbette konusu açılınca onun zaten bir erkek arkadaşı olmasının mümkün olmadığını söyler. Bu duruma sinirlenen Feride, zaten bir erkek arkadaşı olduğunu söyler. Bu aslında doğru değildir, bu yalanı Kamran'ı da kullanarak söylemiş olur. Bundan sonra onun her gelişinde kızların görme ihtimaline karşın ona daha yakın davranmaya başlar.

Bu süreçte Feride, kabul etmek istemese de Kamran'dan ciddi anlamda hoşlanmaya başlamıştır. Bir gün diğer bir kuzeni Müjgan'la Tekirdağ'da gezmeye çıkarlar. Sahil kenarında Kamran ile de karşılaşırlar. Müjgan, Feride'nin hislerini onun kulağına fısıldar. Bu olaydan sonra Kamran da Feride ile evlenmek ister. Feride, bunun için çok küçük olduğunu düşünür. En azından mezuniyetine kadar beklemek ister. Bu süreçte Kamran da yurt dışında bir iş bulmuştur.

En sonunda Feride mezun olur, Kamran ile evlenmesinin de zamanı gelmiştir. Bu fikir Feride için en başta ne kadar korkutucu olsa da en sonunda onu da ikna ederler fakat düğün günü bir kadın evlerine gelir ve ona bazı mektuplar gösterir. Bu mektupları Kamran, yurt dışındayken sevdiği bir hanıma yazmıştır. Bunu gören Feride, tam da o gün evden kaçır. Öğretmen olmaya karar verir.

Onca prosedürün üstesinden gelerek öğretmenlik yapacağı bir yer bulur: Bursa'da bir ortaokula resim ve coğrafya öğretmeni olarak atanır fakat bir problem vardır ki Huriye Hanım da aynı görev için aynı okula atanmıştır. Bu durumda Huriye Hanım abartı yeteneğini de kullanarak Feride'ye bir oyun oynar, bu işe ne kadar ihtiyacı olduğunu anlatır ve böylece Feride, Milli Eğitim Müdürlüğünde öve öve bitirilemeyen Zeyniler köyüne gider.

Buradaki okul çok bakımsız, derme çatmadır. Okuldaki hademe aynı zamanda çocukların öğretmenliğini yapan Hatice Hanım'dır. Kendisi de "çok dindar" bir insan olarak fen bilimleri anlatırken dahi o konuları çok bilmediği için her şeyi dine bağlamaktadır. Buraya Feride'nin gelmesiyle adeta düzen değişir. Buradaki çocukların hepsini çok sevse de bir gün aralarında açık sarı saçlı ve adeta lacivert denecek kadar koyu mavi gözlü bir kız

dikkatini çeker. Bu kızı okulda ne zamandan beri olmasına rağmen ilk kez görmüştür, kendisi aynı zamanda diğer çocuklar tarafından dışlanmaktadır. Onunla tanışmak ister, adının Munise olduğunu öğrenir. Sınıftaki çocukların onu dışlamalarının sebebi ise köydeki herkesin onun annesini “kötü yola düşmüş biri” olarak görmeleridir. Halbuki bu doğru değildir.

Munise kendi evinde de mutlu değildir, üvey annesi ona evin her işini bu küçük yaşına rağmen yaptırmaya çalışmaktadır. Ona adeta eziyet eder. Karlı bir günde evden kaçıp Feride’ye sığınır. Bunun üzerine o da Munise’yi evlat edinmek ister, bu konuda her şey olumlu gelişir. O günden sonra Feride sadece kendisi için değil, aynı zamanda Munise için de çalışır. Onun geleceği ile ilgili hayaller kurar, gün gelip onun da evleneceğini düşününce içi acır.

Bu dönemde Kamran’dan Feride’ye mektuplar gelmeye devam eder. Feride, o mektupları okumaya içi el vermediği için onları bir kenara koymuş, onlara bakıp dertlenirken Munise bu durumu fark ederek o mektupları yaktığını söyler. Feride’nin buna ne kadar üzüldüğünü görünce o da durumun farkına varır. Aslında şaka yapmıştır. Feride aslında o mektupların değer verdiği birinden gelmediğini Munise’ye kanıtlamak için o mektupları kendi elleriyle yakar fakat bu demek değildir ki o mektuplarla birlikte kendi içi de yanmaz.

En sonunda dayanamaz ve o mektuplardan kalan son parçayı bir hışımla çekip alır, yanan tarafını söndürür. Okunabilen tarafta Kamran, annesi Besime Hanım’ın rüyasında Feride’yi iyi görmediğini ve bu yüzden onun için endişelendiğini yazmış ve hiç değilse onun için gelmesini istemiştir.

Köyde yaşananlar sadece bu kadar değildir. Bir gün yaşanan bir hırsızlık vakasının ardından vurulan jandarmayı tedavi etmek üzere köye bir askeri hekim gönderilir. Bu süreçte Feride’ye çok yakınlık gösteren Doktor Hayrullah Bey, onun çok yardımını görmüştür.

Feride’nin Zeyniler köyünde bir süre öğretmenlik yapmasının ardından Milli Eğitim tarafından okul için yıkılma kararı verilir. Feride öğretmenliğe Bursa Merkez Rüştüyesinde devam eder. Burada meslektaşlarından biri de herkesçe çok sevilen, 30 yaşlarında bir bestekar olan Şeyh Yusuf Efendi’dır. Kendisi verem hastalığıyla mücadele etmektedir. O da biraz düzelmiş ve bahar gelmişken dışarıda bir şenlik düzenlenir. Kendisi ut çalmaktadır. Bu esnada Feride, Şeyh Yusuf Efendi’nin ona karşı aşkını öğrenir.

Bu olaylardan çok kısa bir süre sonra hayatını kaybeder Şeyh Yusuf Efendi. Bütün olanlar Feride’yi olumsuz etkileyince Munise ile birlikte artık Bursa’da kalmamaya karar verirler. Bir sonraki tayini Çanakkale’ye çıkar.

Çanakkale’de neredeyse herkesin bir askerlik geçmişi olmuştur. Çok büyük bir asker nüfusu görülür. Bir de ne ilginçtir ki herkesin çok büyük bir tutkuyla bahsettiği “gülbeşeker tatlısı” vardır. Arkadaşlarıyla konuşurken fark eder ki bu, halk arasında özellikle erkeklerin Feride için kullandıkları takma addan başka bir şey değildir!

Bir gün okulun yanındaki tarlada çalışan işçilerden biri Feride’ye seslenir, ondan su ister. Bu kişi diğerlerine kıyasla çok daha genç ve çevik görünmektedir. Orada biraz konuşurlar.

Feride okuldaki öğrenciler ile de iyi anlaşmaktadır fakat biri vardır ki yaşından büyük giyinen, yaşından büyük konuşan bir kızdır: Nadide! Arkadaşları arasında bile bu tavırlarından dolayı “Nadide Hanım” olarak anılır. Bir gün Nadide, Feride’yi evlerine davet eder. Ona da bu davete icabet etmek düşmüştür.

Nadide Hanım’ın ablası, Feride’yi gülleri göstermek üzere bahçeye çıkarttığına Feride bir de ne görsün ki karşısında birkaç gün önce su verip konuştuğu kişi asker üniformasıyla durmaktadır. Kendisi Yüzbaşı İhsan, Nadide’nin annesinin süt kardeşidir. Arkadaş arasında Feride ile önce kim konuşacak iddiasına girince herkesten önce davranmak istemiş ve bu yüzden böyle bir yol bulmuş ve okulun yanındaki tarlada çalışmıştır.

Aynı dönemde Feride’yi arkadaşlarından biri de yatılı olarak nişanlısı Feridun Bey’in akrabalarıyla tanışmak üzere eve çağırır. Feride, burada Munise ile birlikte. Özellikle Feridun Bey’in arkadaşı Burhanettin Bey’den de kaynaklanan bir gerginlik odada hakimdir. Feride akşam yemeğini diğer gruptan ayrı yemek isteyince o da katılmak ister, Feride ne yapacaksa onu takip etmeye çalışır. Bunun üzerine Feride, en sonunda yemeği

diğerleriyle birlikte yemeye karar verdiğinde Burhanettin Bey de arkasındadır. Odaya girdiklerinde ikisi adına tezahürat yapılırken Feride bayılır. Bir daha da bu insanların yanına yanaşmak ya da böyle bir yere gitmek istemez, Munise de korkmuştur.

Bunların ardından okul müdiresinin de konu hakkında görüşlerini alarak daha fazla Çanakkale’de durmamaya karar verir ve başka bir yere tayin ister. Bu seferki durağı ise İzmir’dir. Burada savaşın etkileri görülmeye başlamıştır. Çocuklar endişelidir, kimileri babalarını kaybetmiştir.

Okulu hastaneye çevirmeye karar verirler. Feride burada bir de ne görsün ki karşısında Hayrullah Bey durmaktadır. Feride’den ona tekrar yardım etmesini rica eder, Feride de onu kırmaz. Bu zor şartlarda Hayrullah Bey’in ne kadar sert görünmesine rağmen yardım ettiği askerlere karşı içten içe ne kadar sevgi dolu ve şefkatli olduğunu görür.

Hayrullah Bey, yaralı askerlerden birinin bakımını Feride’nin üstlenmesini ister. Bu asker, daha önce de karşılaştığı İhsan Bey’dir.

Hayrullah Bey, Feride’nin hikayesini ve neden öğretmenliğe başladığını öğrendiğinde onun içindeki sevdayı da keşfetmiştir. Bunun üzerine Kamran’a hala aşık olduğunu Feride’ye itiraf ettirmeye çalışır. Feride bunun üzerine hemen ertesi gün İhsan Bey’in yanına gider -onun tedavisi neredeyse bitmiştir- ve ona evlenme teklif eder. İhsan Bey, bir zamanlar hayallerini süsleyen bu hanımın teklifini büyük bir şaşkınlıkla kabul eder fakat bu düşünceler sadece bir gün sürer. Savaşta bir bombanın etkisiyle yüzü hasar görmüştür, bu yüzden kendisini hiç beğenmemesinin de etkisiyle Feride’ye onunla evlenme düşüncesinin ne kadar güzel olduğunu fakat bunu yapamayacağını söyler.

Munise bu olaylar yaşanırken günler geçtikçe daha da güzelleşmektedir. Bu esnada zaten Zeyniler’de de hafif seyreden hastalığı daha da ağırlaşmıştır. Çok halsizdir ve ateşi vardır. Bu durum ile ilgilenirken Feride’ye Hayrullah Bey yardımcı olur.

Munise, Hayrullah Bey’in uğraşlarına rağmen bu hastalıktan kurtulamaz. Feride de bu olanların üzüntüsünü daha fazla kaldıramayarak beyin humması geçirmiştir. 17 günün ardından uyandığında Feride tamamen bambaşka bir yerdedir: Hayrullah Bey onu çiftlik evine götürmüştür. Tahmin edileceği üzere Hayrullah Bey ve Feride’nin aynı evde kalması halkı fazlasıyla rahatsız etmiştir. Hayrullah Bey, Feride’ye bir istifa mektubu yazdırır ve her şeyin önüne geçebilmek ve Feride’ye miras bırakabilmek amacıyla evlenmeye karar verirler.

Aradan geçen yılların ardından, Feride en sonunda İstanbul’daki teyzesinin evine geri döner. Feride’nin yokluğunda Kamran mektuplaştığı hanımla evlenmiş ve bir çocukları olmuştur. Adı Necdet’tir. Necdet, Feride’yi o kadar çok sever ki ona anne demek istediğini söyler.

Feride, İstanbul’dan gideceği günün gecesi kuzeni Müjgan’a bir zarf verir. Zarfta Hayrullah Bey’in Kamran’a mektubu vardır ve bunu kendisi gittikten sonra Kamran’a vermesini ister. Müjgan dayanamaz ve hemen o gece mektubu Kamran’a verir. Aynı zarfta Feride’nin neler yaşadığını yazdığı günlük de vardır. Aslında bu günlük, zaten Kamran içindir. Bütün gece boyunca Feride’nin yazdıklarını okurlar. Kamran ne yapıp edip Feride’nin gitmesini engellemelidir.

Feride ertesi gün gitmeye hazırlanırken aksiliklerle karşılaşır. Belediye başkanı da onları evine davet etmiştir ve akrabaları Feride’nin de onlarla gelmesini ister. Bununla birlikte Kamran, ona evlenme teklif eder. İkisi de mutludur.

Romandan Alıntılar:

- 🚩 “Fakat o zamanın seneleri şimdikilere benzemezdi. O kadar uzun, o kadar uzundu ki...”
- 🚩 “Sevmek denen şeyin rolü bu kadar insanı yakıp titretecek bir şey olursa kendisi, kim bilir neydi?”
- 🚩 (...)“Ümitsiz hastalıkların, mukadder felaketlerin son bir ilacı vardır: Tahammül ve tevekkül. Elemelerde bir gizli şefkat var gibidir. Şikâyet etmeyenlere, kendilerini güler yüzle karşılayanlara karşı daha az zalim olurlar.”

- ✚ "Ah, bu gözyaşları!"
- ✚ "Üşümek mi? İnsanın içinde güneş yanarken üşümek mi? Bu akşam gökyüzü bana batıdan doğuya kadar dallarını uzatmış bir ağaç gibi göründü; yavaş yavaş sallandıkça, üstümüze beyaz çiçeklerini döken kocaman bir yasemin ağacı!"
- ✚ ""(...)O bir peri değil, sadece bir biçaredir, nefret ettiği insanlardan gelebilecek mektupları daima kalbinin bir parçasıyla beraber yakmaya mahkûm bir talihsiz..."
- ✚ "Zavallı Çalikuşu, rüzgâra kapılmış sonbahar yapraklarına döndü."
- ✚ "Aylardan sonra bahçemdeki çiçeklerin açmaya başladığı bir nisan gününde, durup dururken yavaş yavaş bu şarkıyı söylemeye başladım. İnsan ruhu ne anlaşılmaz bir muamma. Bir kere işittiğim bu şarkıyı, bestesiyle, güftesiyle nasıl aklımda tutmuştum!"
- ✚ "Çalikuşu, haydi yat artık, gece ve yorgunluk zavallı gözlerini ağrıtıyor. Seherden sana ne? Seher, ta uzaklarda uykuya ve daha başka şeylere kanmış sarı çiçeklerin mesut gözlerini açacakları vakittir."

Değerlendirmem:

İddia ediyorum, Türk edebiyatının en iyilerinden bir roman! Bunu zaten birçok kez dizi ve filme uyarlanmış olmasından da anlamak zor değil. :) Sanatlı bir dil kullanılmışsa da rahatlıkla okunabilen ve akıcı bir yapısı var. Eğer Araba Sevdası'nı okumuşsanız Çalikuşu'nu okumak sizin için çok daha rahat bile olabilir, zira aşına olabileceğiniz biçimde, Türkçe okunuşları ile Fransızca sözcüklere yer verilen bazı cümlelerle karşılaşabilirsiniz.

İçeriğe gelecek olursak... Burada sevdiğinden uzaklaşmak için bir kaçış yolu olarak öğretmenliğe başlayan, küçüklüğündeki hareketli tavırlarından dolayı herkesin "Çalikuşu" diye tanıdığı Feride'nin farklı şehirlerde maceralarını okuyoruz. Bunlar aslında kendisi de öğretmen olan yazarımız Reşat Nuri Güntekin'in öğretmenlik yaptığı şehirlerde bizzat yaşadıkları ve izlenimleri olarak da değerlendirilebilir. Kendisi, günlük hayatında gördüğü gerek eğitim gerek toplum yapısı anlamında ilginçlikleri ve bazen de yanlış ilerleyen şeyleri Feride'nin yardımıyla anlatmış. Bunların yanında ise Feride ve Kamran'ın aşkına, diğer şehirlerde çok farklı insanlar ile Feride'nin kurduğu ilişkilere tanıklık ediyoruz. Bunun yanı sıra söylemeden geçmemek gerekir ki kitabın büyük bir kısmı günlük niteliğinde olması ve bir genç kızın ağzından yazılmasına rağmen, yazarın bir erkek olduğunu anlamanız neredeyse mümkün değil. Her düşüncüyü o kadar güzel dile getirmiş ki, bir genç kızın duygularını çok güzel yansıtıyor!

Fazlasıyla akıcı, kendini okutan bir anlatımı ve toplumun her kesimine hitap edebilecek bazı cümleleriyle bu kitap, gerçekten Türk edebiyatının kilometre taşlarından biri. Okuyunuz, okutturunuz efendim! :)

Edebiyatçı Kız

